

KAPITEL 7

De sociologiska utmaningarna – då och nu

Boel Berner

DET ÄR EN tidig morgon i början av hösten 1969. Jag traskar två trappor upp i den stora byggnaden vid Getingevägen i Lund där de samhällsvetenskapliga institutionerna håller hus. Efter att ha läst diverse ämnen till min fil. kand., inklusive tre betyg i psykologi, har jag insett att mitt intresse ligger mer åt det politiska hållet. Så nu vill jag bygga på mina två betyg i statsvetenskap. Full av förväntan öppnar jag dörren till rummet där introduktionsmötet ska äga rum.

Sedan blir det suddigt. Men jag minns en jättestor sal med bokhyllor och högt i tak, med dammiga solstrålar som mycket långt borta belyser ett bord med 6–8 allvarliga män i grå kostym. Förvånade vänder de sina ansikten mot mig. På något sätt känns det alldeles fel. Så jag stammar ett ”Ursäkta, jag har visst kommit fel” till de stirrande herrarna, stänger dörren försiktigt bakom mig och går en trappa ner. Där har Sociologiska institutionen upptaktsmöte för blivande tre-betygsstudenter. Där trängs en mängd unga människor, både kvinnor och män, och där blir det snart ett liv och ett kiv – om mer teori, mer analys, mer kritik, mer politik – och där blir jag kvar.

Så började mitt liv som sociolog.

Några månader senare sitter jag på ett kontor i Malmö. Framför mig ett ungt par. Jag ska intervjua dem för min tre-betygsuppsats i sociologi om turkar i Malmö. De kan inte mycket svenska, så deras tioårige son tolkar och berättar (tror jag) om hur det är att vara invandrare och jobba (på Kockums? i textilindustrin?). Det går rätt knaggligt och jag inser att jag är dålig på att ställa frågor. Jag vet helt enkelt för lite om deras värld, om vad de lämnat bakom sig och varför. Jag går hem och, i stället för att bidra med ännu en studie om invandrare i Sverige till den av Harald Swedner ledda delen av Invandrarutredningen, börjar jag leta material om Turkiet. Resultatet blir

en studie av omvandlingen av den turkiska landsbygden, de ökande klassklyftorna, migrationen till städerna, arbetslösheten och fattigdomen och, mot 1960-talets slut, emigrationen till välfärden i norra Europa. Jag reser till Turkiet och samlar mer material. Så skriver jag ett par artiklar i *Kommentar* och *Vi*, flyttar till Paris och arbetar bland invandrare i förorten, får turkiska vänner – men sedan slår den turkiska militären till mot fackföreningarna och vänstern i en kupp den 12 mars 1971.

Det sägs att de erfarenheter man har i tjugotjugofemårsåldern färgar ens vuxna identitet. Det handlar bland annat om vilken generation, i sociologisk bemärkelse, som man tillhör, vilka samhällseliga skeenden som man individuellt och gemensamt måste ta ställning till. Här är jag och många med mig dubbelt sociokronologiskt betingade. Vi är 40-talister som kunnat bre ut oss i ett expanderande välfärdssamhälle och vi är 68-or som reagerade på dess orättvisor. Vi präglades av Rekordårens positiva syn på samhällsförändring, sökte oss självklart till ett expanderande massuniversitet, som både välkomnade oss och gjorde oss till anonyma mottagare av en inte alltid högkvalitativ undervisning. Att vi skulle få jobb var det ingen som tvivlade på. Så gjorde vi uppror. Vi engagerade oss – för Vietnam, för Chile, för u-länderna, mot diktaturerna runt Medelhavet, mot miljöförstöring, kvinnoförtryck, imperialism i både öst och väst. Samt för bredare perspektiv i våra studier, teoretiskt såväl som empiriskt.

Allt detta påverkade även mig och, vad som är relevant för den här artikeln, min uppfattning om vad samhällsvetenskaplig forskning borde vara. Man kan se det som tre utmaningar för den sociologiska fantasin. De var viktiga då, men även senare.

De sociologiska perspektiven – och andra

Först, kanske lite förvånande: betydelsen av det tvärvetenskapliga samtalet. Vi var sociologer, ekonomer och pedagoger som vid 1960-talets slut diskuterade invandringen i Sverige: orsaker, teorier och politik. Sedan blev marxismen som teoretiskt redskap – i olika schatteringar som inte alltid kunde förenas med varandra – allt intressantare för dåtidens sociologer, men också för historiker, filosofer, ekonomer, statsvetare med flera. Vi ordnade studiecirklar, gav ut bulletiner om u-landsproblem och samhällsfrågor. Lunds officiella och rätt konservativa universitetsvärld hängde dock inte riktigt med – men det fanns ju andra länder.

I Paris, där jag vistades mellan 1971 och 1974, gick jag på föreläsningar av Lévy-Strauss, Bettelheim, Bourdieu och andra (men missade Foucault). Jag blev handledd av Nicos Poulantzas, som inspirerade mig att fundera över medelklassens villkor och utbildningens klasskaraktär. Jag skrev vid hemkomsten en avhandling i sociologi om ingenjörsarbete och svenska ingenjörer, medlemmar av, med Poulantzas terminologi, ”den nya småborgerligheten”. Min studie var dock inte helt i linje med hans strukturalistiska marxism, utan mer ekonomiskhistoriskt och teknikhistoriskt inriktad. Lite senare kom, för mig och många andra, kvinno- och genusforskningen att stå för det tvärvetenskapligt nyfikna och för en kritiskt granskande blick på etablerad vishet och vetenskap.

Sociologi var således en viktig, men inte tillräcklig, resurs för att analysera samhällets förändringar och människors relationer, maktförhållanden och meningsskapande. Andra perspektiv behövdes. För min del gällde också att sociologin inte riktigt förstod sig på det som jag kom att speciellt intressera mig för, nämligen teknikens plats i samhälle och historia. Den amerikanske sociologen Randall Collins har beskrivit denna lucka i sociologins samhällsförståelse. Teknik, skriver han, är

... sociologins stora *deus ex machina*, kanske till och med en mystisk *machina ex deus*. Det enda vi tycks veta är att teknologi plötsligt uppstår eller utvecklas eller sprids, ibland med kolossala konsekvenser, som när boktryckarkonsten eller krutet drog igång den Gutenbergska revolutionen, den militära revolutionen, och så vidare ... (Collins 1986: 11)

Jag vände mig mot en sådan teknikdeterminism. Det var ju *hur* tekniken påverkade samhället och samtidigt *själv förändrades* av människors ageranden som jag ville förstå. Forskning om detta bedrevs inte vid Sociologiska institutionen i Lund. Så när en professur utlystes vid tema Teknik och social förändring, en tvärvetenskaplig miljö vid Linköpings universitet med fokus på just teknik och samhälle, sökte – och fick – jag den. Då blev mina arbetskamrater idéhistoriker, antropologer, företagsekonomer, geografer och allmänna tvärvetare. Jag har handlett doktorander med varierande ämnesmässig bakgrund, redigerat böcker med författare från olika discipliner, och själv skrivit om ämnen där det krävts ett tvärvetenskapligt perspektiv: teknisk utbildning, medicinsk praktik, risker i tekniska system, moderniseringsprocesser i Afrika och Europa och, inte minst, genus och teknik. Jag

har till och med formulerat mina (och mina kollegors) erfarenheter i en bok om tvärvetenskapens historia, problem och möjligheter (Berner 2011).

Jag predikar alltså tvärvetenskap – men, innerst inne, tänker jag nog som en sociolog.

Att tänka sociologiskt

Sociologins stora poäng och utmaning är nämligen – och det är mitt andra arvegods från 1960–1970-talen – dess universalistiska anspråk. Sociologi kan behandla det mesta i samhället. Framför allt kan en sociolog välja fritt mellan analytiska nivåer och även söka förena dem. Sociologi handlar alltså för mig (men inte för alla sociologer) om de stora omvandlingarnas – industrialiseringens, moderniseringens och globaliseringens – betydelse för hur samhället organiseras, hur maktrelationer, ideologier, interaktioner och identiteter formas och förändras. Men också om hur detta tolkas, iscensätts och ifrågasätts av samhällets aktörer. ”Den sociologiska visionen gör att vi kan få grepp om historia och biografi och relationerna mellan dem bägge i samhället. Här ligger dess uppgift och det löfte den ger oss”, som C.W. Mills formulerade det i en ofta citerad fras (Mills 1959/1985:12). Hans uppgörelse med Grand Theory liksom med den ”abstraherade empirismen”, hans plädering för en historisk metod, hans kritik av makteliten och hans inkännade analys av tjänstemännens villkor i boken *White Collar*, tillhörde mina inspirationskällor på 1970-talet. Att se *The Present as History* som en annan dåtida auktoritet, den marxistiske ekonomen Paul Sweezy, formulerade det, var centralt.

Jag läste på 1970-talet Robert Nisbet, en förvisso konservativ men intressant sociolog, och hans *Sociology as an Art Form*. Den fascinerade mig, så skulle det vara. Och Marx! *Kapitalets* första band (nej, inte värdeläran, utan beskrivningen av arbetets omvandling, från hantverk via manufaktur till storindustri). Som Nisbet skrev, kan vi med sociologiska glasögon undersöka både det breda panoramat, landskapet, och människorna som rör sig i det. Och dessa människor är inte självklart offer för strukturer och omständigheter; sociologin ger oss redskap för att förstå deras agens, se dem som aktiva deltagare i sina egna liv och i andras. Detta innebär en dubbel utmaning för en sociolog. Idealt bör man kunna teckna såväl samhällsförändringens konturer och stora svep som olika aktörers meningsskapande och konflikter. Således, såväl reproduktion som omvandling och oanade konsekvenser.

Jag började lite försiktigt i denna anda vid 1970-talets mitt med att utifrån intervjuer, dokument och egna iakttagelser skriva om forskningspolitik och jordbruksteknik i Folkrepubliken Kina under och efter Kulturrevolutionen. Utan kunskaper i kinesiska blev detta emellertid ett svårbehandlat ämne. Jag lämnade det, och den tvärvetenskapliga miljö inom Forskningspolitiska programmet i Lund, dit jag tagit min tillflykt under ett par år, och skrev i stället 1981 färdigt min avhandling om ingenjörsarbetets plats i den industriella omvandlingen i Sverige. Den handlade om ingenjörerna som både pådrivare och påverkade av de tekniska och organisatoriska förändringar som det svenska samhället genomgick under 1900-talet.⁴⁰ Ett antal år senare skrev jag om en gren av kvinnorörelsen som också betydde mycket för moderniseringen av samhället. Det handlade om de husliga omdanarna som, från 1920-talet och framåt, i kvinnoförbund och Hemmens forskningsinstitut, Husmors Filmer och lanthushållsskolor drog in de svenska hemmafruarna i en – ibland beskäftig, ofta stolthetsgivande – teknisk och organisatorisk omvandling av hemmet. Utmaningen var också här att söka förstå aktörer och bevekelsegrunder i ett historiskt specifikt ”teknopolitisk” skeende och ge en mångfacetterad berättelse om teknik och social förändring.

Dessemellan insåg jag vikten av att som sociolog inte bara rota runt i arkiv utan också smutsa ner händerna i den s.k. verkligheten. Så det blev, i början av 1980-talet, deltagande observation under ett år i det som då hette verkstadsteknisk utbildning, bland svarvar, fräsar, tonårsgrabbar och lärare, rent bokstavligt smutsigt och bullrigt. Där lärde jag mig betydelsen av att i detalj analysera situerat handlande – hur meningsskapande och praktiker formas i en lokal kontext. Men också hur det lokala betingas av strukturella villkor: skolschemats ordnande roll, maskinernas funktionssätt, utbildningsideologiska strömningar och ekonomiska krav.⁴¹

Sedan blev det mest arkivstudier igen (och lite intervjuer). Nyligen har jag skrivit om blodets väg mellan människor: från avrättningar till aids (som man lite drastiskt kan uttrycka det). Boken *Blodflöden* handlar både om blodgi-

40 En intresserad läsare kan läsa det Efterord som jag skrev till nyutgåvan av avhandlingen 2012, i vilket jag reflekterar över dess innehåll och lätt storvulna anspråk, liksom över hur forskningslandskapet för studier av teknik och samhälle förändrats under drygt trettio år sedan 1981, det år jag disputerade.

41 Mer än tjugofem år senare gjorde vi något ganska ovanligt, inte bara inom svensk sociologi, nämligen en etnografisk återstudie i samma slags skolmiljö. Syftet var att undersöka förändringarna, liksom det beständiga, i utbildningens teknik och praktik.

vandets lokala och mer eller mindre altruistiska karaktär och om blodkomponenternas och blodprodukternas globala, varumässiga cirkulation. Med den historiska sociologens glasögon har jag undersökt skapande och omskapande av teknik och organisation från 1800-talets första, ofta misslyckade, transfusionsförsök till dagens rutiner och mångmiljardindustri, en förändring över tid. Men jag har också zoomat in på människornas ageranden *i en viss tid*. Vilka konkreta problem stod just då sjukvårdens aktörer inför, vilka alternativ var tänkbara (vilka metoder, vilka risker, vilka är de goda givarna?), vilka kontroverser präglade dem? Hur valde de att agera och med vilka konsekvenser, på kort och lång sikt? Återigen är det möjligheten att med hjälp av sociologins teoretiska verktyg kunna ge *både* de detaljerade berättelserna *och* det stora historiska svepet, som inspirerat mig. Det ser jag som något av sociologins kulturarv, och det har jag velat använda mig av.

Vetenskaps- och teknikstudier som sociologi

Hur går då detta ihop med vad jag skrev ovan om nödvändigheten av tvärvetenskap för att förstå materialitetens roll i samhället. Kan sociologin med sitt traditionella ointresse för teknikens innehåll verkligen tillföra något intressant? En liten utvikning blir nödvändig.

Under de senare årtiondena har vi sett ett starkt uppsving för forskningen om vetenskap, teknik och medicin i samhället, vad som internationellt kallas Science-and-Technology-Studies eller STS. Detta har skett med visst motstånd från undersökningsobjekten själva (främst då vissa naturvetare), vilket 1990-talets ”Science Wars” vittnar om. Men forskningsfältet expanderar stadigt, givet behovet att förstå den avancerade teknikens (informations- och kommunikationstekniken, energitekniken, biotekniken osv.) allt större roll i samhälle och vardagsliv.

Intressant nog är det i hög grad sociologer som – delvis i protest mot den etablerade sociologins teknikblindhet – från 1980-talets mitt och framåt föresatt teknikanalysen med en rad produktiva och inflytelserika verktyg. Det gäller, på makronivån, såväl Ulrich Becks pessimistiska blick på ”risksamhället” som Manuel Castells mer positiva analyser av ”nätverkssamhället”. På sociologisk mikronivå har Bruno Latours och Michel Callons kyliga aktör-nätverksansats ANT samt Wiebe Bijkers och John Laws socialkonstruktionistiska studier av teknikens ”tolkningsmässiga flexibilitet” varit inflytelserika; det gäller även den forskning (företrädd av bl.a. Susan Leigh Star, Adele Clark och Joan

Fujimura) som, inspirerad av amerikansk pragmatism och grounded theory, detaljstuderat praktiker kring medicinsk teknologi, bioteknik och IT. På mesonivå har organisationssociologen Charles Perrows resonemang kring ”normal accidents” i sociotekniska system fått stort genomslag, särskilt efter olyckan i kärnkraftverket på Three Mile Island. Hans pessimistiska bild av olyckors oundviklighet har dock ifrågasatts av andra sociologer; de har analyserat varför potentiellt olycksbenägna, komplexa system, som kärnkraftverk, hangarfartyg och flygledning, ändå faktiskt fungerar. ”Working in practice, but not in theory” är en av gruppens mest kända artiklar.

Det sociologiska inflytandet på det tvärvetenskapliga STS-fältet har alltså varit starkt. Det märks också i ett uppsving för etnografisk metod för att förstå den teknovetenskapliga kunskapens situerade, ofta osäkra och motsägelsefulla karaktär. Så har exempelvis många i vår forskargrupp på tema T använt deltagande observation för att studera de mest skilda teknikmiljöer, från färjor och flygledning till intensivvård, brandövningar och genetiska laboratorier. STS-fältet har även berikats av ett kritiskt feministiskt engagemang, av sociologer och andra. Inflytelserika studier är Carolyn Merchants idéhistoriska kritik av den vetenskapliga revolutionens exploaterande syn på kvinnor och natur, Cynthia Cockburns sociologiska undersökningar av maskinteknikens och hushållsteknikens genuskaraktär, samt Donna Haraways (och andras) dekonstruktion av biovetenskapens ras- och könstänkande. Allt är inte kritik – här finns också ett bejakande av teknikens och vetenskapens potential för frigörelse; i ett idealiskt samhälle kan vi alla bli *cyborgs*.

Trots den internationellt livaktiga forskningen och trots de många överlappningarna mellan STS och sociologi är min bild ändå att såväl vetenskaps-sociologi, tekniksociologi som medicinsk sociologi förblivit relativt marginella fält inom svensk sociologi. De har inga egna arbetsgrupper på aktuella sociologkonferenser, tycks inte undervisas specifikt i på sociologiska institutioner, och artiklar inom dessa områden förekommer inte frekvent i *Sociologisk Forskning*. Undantagen är möjligen miljösociologi och frågor om ”risksamhällets” utmaningar.

En anledning till denna brist kan vara att det som förr var bindestrecks-sociologier har i dag utvecklats till bindestrecksfält eller till och med till nya discipliner (som somliga anser att STS är). Den mångdisciplinära forskningen om teknik, vetenskap, medicin har alltså numera egna arenor, i form av institutioner, tidskrifter och konferenser. På vägen försvann i Sverige (och av politiska skäl) mycket av den arbetslivsforskning som bland annat i Ar-

betslivsinsitutets regi hade tydligt fokus på teknik. Och även den forskning om vetenskapens roll i samhället som under en period från 1970-talet och framåt stöddes av diverse svenska forskningsråd har tappat mark och institutionell förankring. Så, trots ett fortsatt stort behov av kritiskt reflekterande studier av både arbetsliv och vetenskap finns det i dag, tycks det mig, mindre utrymme (och kanske intresse?) för sådan forskning, varken inom sociologin eller på andra håll.

Det intellektuella uppdraget

En tredje utmaning från mina tidiga år som sociolog: sociologi är kritik, sociologi är politik.

Många av oss som började doktorera vid 1970-talets början ifrågasatte vad vi uppfattade som en konsensus-sociologi, omedveten om samhällets klyftor och motsättningar. Den tidiga sociologin i Sverige hade ambitionen att bidra till en upplyst social ingenjörskonst. Med kunskapens hjälp skulle samhället förändras steg för steg i rätt riktning, missförhållanden reformeras bort, trivsel och gemenskap öka. Den sociologi som vi läste på grundnivån fanns i träiga amerikanska Handbooks och de svenska forskarna skrev ofta opersonligt i en ambition att, med hjälp av kvantitativa metoder, bevisa att sociologi var en ”riktig” vetenskap. Men att betyda något för samhället var inte detsamma som att delta i statliga utredningar, tyckte vi. Den sociologi vi brann för skulle beröra en bredare allmänhet, förändra världen, eller åtminstone sättet att se på världen.

Parallellt med studierna startade vi därför (eller skrev i) – mer eller mindre vetenskapliga tidskrifter av politiskt och/eller internationellt inriktad karaktär: *Zenit*, *Arkiv*, *Häftena för Kritiska Studier*, *Kommentar* och *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. Detta var en kollektiv verksamhet, där personer från olika discipliner och politiska schatteringar (om än främst på vänsterkanten) grälade fruktbart med varandra, inspirerade och stöttade varandra. Vi gav ut böcker, såg till att internationella teoretiker och politiska analyser översattes till svenska.⁴² Sociologer är sällan ”muck rakers” eller grävande

42 Min insats i det sammanhanget har bland annat varit att söka bryta den anglo-amerikanska dominansen inom svensk samhällsvetenskap genom översättningar och presentationer av fransk utbildningssociologi på 1970-talet, fransk arbetslivssociologi på 1980-talet och nu senast fransk genusforskning om kropp, kön och materialitet (Bernier & Dussauge, red. 2014).

journalister, men våra teorier och resultat borde ändå kunna ge aha-upplevelser, utmana schablon tänkande, visa på det dolda i det givna och ifrågasätta det accepterade. Som sociolog – forskare och doktorand – var man också intellektuell.

I dag är vissa av dessa ambitioner svårare att uppnå än på 1970-talet. Då kunde vi (jag) ägna tio år åt doktorandstudier, förvisso mesta tiden genom att försörja oss på annat än doktorandbidrag och även publicera annat än avhandlingen. Men pressen att producera, konkurrera och karriärplanera (ett då okänt ord) fanns inte på agendan på samma sätt som i dag. En mer professionell och internationellt gångbar yrkesroll har under senare tid utvecklats inom akademien. Den kan ha sina fördelar, men fara finns för insnävning och minskat intellektuellt risktagande. I dag måste sociologen/forskaren ofta nischa sig som expert på någon liten bit av verkligheten för att få anslag och citeringar. Tillräcklig tid att författa brett upplagda böcker – eller att läsa dem – ges sällan. I stället uppmuntras man skriva internationellt publicerbara artiklar. Också det ska förstås göras, men det kräver tid och en icke oansenlig insats av nätverkande på konferenser och i cyberrymden för att ens alster ska uppmärksammas, bli lästa och citerade.

Vad händer då med det bredare intellektuella uppdraget? Finns sociologin i samhället? Frågorna gäller förstås även för oss, 40-talister, som en gång var aktiva i offentligheten, men som sedan, i våra ansvarspositioner, ofta uppslukats av artikelskrivande, sakkunniguppdrag, opponentskap, handledningar och ansökningar.

Men kanske har jag fel? Jag har ju under mer än tjugo års tid, sedan 1991, vistats utanför sociologins huvudfåra i form av sociologiska institutioner, konferenser och tidskrifter. Jag vet inte vilka frågor som upptar ämnet i dag. Jag kan ha missat diskussionerna om vad man *vill* med sociologin, vilka samhällseliga avtryck man vill göra, och faktiskt gör.

Sociologins spår i samhället

I brist på kunskap har jag agerat kvantitativ undersökare av en viss del av offentligheten. Jag har räknat antalet texter skrivna av sociologer på två offentliga arenor, nämligen *Svenska Dagbladets* understreckare samt DN Debatt i *Dagens Nyheter*, det förra som ett mått på intresset att skriva kultur- och samhällsinriktade essäer vända till den ”bildade allmänheten”, det senare

som ett mått på politiskt inriktad publicering. I dessa fora talar eliten till eliten. De är borgerliga tidningar och sidorna har starka gatekeepers. Man skulle givetvis kunnat undersöka andra arenor (*Aftonbladet*, *Fronesis*, *Arena*, *Axess*...?), men dessa två var lätt tillgängliga för en snabb genomgång vid mikrofilmsapparaten. De är dessutom tydligt socialt definierade och läses dagligen i hela Sverige.

Jag har gått igenom SvD för januari, maj och september 2010 och 2011 samt motsvarande månader 2009 och 2011 för DN. Jag undvek 2010 för DN eftersom det var ett valår. Åren 2010 och 2011 är de två senaste åren som jag fann mikrofilmade på Lunds universitetsbibliotek.

Min genomgång visar då, vad gäller *Svenska Dagbladet*, att *ingen* sociolog skrivit någon av de 176 undersökta understreckarna. Pierre Bourdieu, som "stridbar sociolog", och hans betydelse diskuteras visserligen i en artikel, men då av en litteraturvetare. Just litteraturvetare, "kulturskribenter" och författare, men även en hel del historiker och filosofer samt en och annan statsvetare, pedagog eller naturvetare, tycks se en essä i SvD som ett intressant tillfälle för reflektion – men alltså under denna tid ingen sociolog. Ändå dryftades där flera ämnen som sociologer torde kunna säga intressanta saker om, från medier till migration.

Det kan förstås vara så att sociologer har sänt in bidrag, men blivit refuserade. Mer sannolikt är nog att det inte ingår i den sociologiska självbilden att skriva texter av detta slag. Att skriva essäer ger få meritpoäng i den sociologiska världen, varken internt eller externt. Kanske har tveksamheten att göra med genrens karaktär av rätt a-teoretiska överblickar (sociologer vill ju gärna vara teoretiska), med dess slagsida mot historia (som ju svensk sociologi i stort sett övergivit) eller med dess krav på en viss form av elegant retorik? Eller så ser svenska sociologer detta forum helt enkelt som ointressant och vill hellre skriva för en annan, mer samhällstillvänd och politiskt inflytelserik publik.

Det skulle i så fall betyda ett större intresse att publicera resultat och förslag på DN Debatt. Min snabbläsning av bortåt 200 inlägg visar att detta forum, föga förvånande, domineras av politiker, myndighetspersoner och representanter för allehanda intresseorganisationer.⁴³ De akademiker som syns är främst statsvetare, ekonomer och jurister, ibland i

43 För en redaktionell översikt över DN Debatt 2009–2010, se <http://www.dn.se/debatt/sa-jobbar-dns-debattredaktion/>

egenskap av statliga utredare. Men några sociologer har faktiskt också publicerat sig där under den undersökta perioden. Den 22 maj 2009 skrev Göteborgssociologen Micael Björk om polisens bekämpning av gängkriminalitet och ställde krav på JO om förändrade regler kring uppgiftslämnande. Den 18 september 2011 skrev Arne Modig en artikel om väljaropinioner bland miljöpartister; han presenterade sig som fil.dr i sociologi samt oberoende opinionsanalytiker med bakgrund i en rad opinionsinstitut. Någon vecka senare (27 sept 2011) var det dags för en artikel om äldrevårdens kris skriven av en professor och en fil.dr i sociologi (Mats Thorslund och Bettina Meinow) samt en docent i socialt arbete (Marti Parker). Dock presenterade de sig inte explicit som sådana utan som medarbetare vid Aging Research Center vid Karolinska Institutet och Stockholms universitet.

Jag har funderat över vad dessa ”resultat” säger om bilden av sociologin och sociologer i offentligheten. Det finns en traditionell uppfattning om vad sociologi är, framlyft inte minst av Hans L. Zetterberg, professor i USA, därefter bl.a. chef för Riksbankens jubileumsfond, chefredaktör för *Svenska Dagbladet* och krönikör i dagspressen. Mest känd utåt var han nog som forskningschef och senare chef för opinionsinstitutet SIFO under 1970- och 1980-talen. Så sociologen Arne Modig går i välkända fotspår när han presenterar sig som opinionsanalytiker och anknyter till sociologi som en kvantitativt inriktad vetenskap som något som kan ge legitimitet åt artikelns budskap. I de två andra fallen tas klassiska sociologiska frågor – kriminalitet och vårdbehov – upp av de debatterande forskarna och krav ställs på myndigheterna. I den senare artikeln affischeras dock inte författarnas sociologiska ämnesbakgrund för att ge tyngd åt argumenten utan deras institutionella tillhörighet – ett internationellt betitlat forskningsinstitut vid Stockholms universitet samt, inte minst kanske, Karolinska institutet.

Sociologiska utmaningar

Av detta kan man dra den snabba slutsatsen att sociologer i dag inte är så intresserade vare sig av essäskrivande eller offentlig debatt. Jag har också googlat bloggar om sociologi. Kanske fanns där det djupare reflekterandet och den alerta samhällsdebatten? Men sociologibloggarna verkar antingen vara avsmnade (som den ambitiösa sociologerna.se) eller skrivas av perso-

ner utanför akademien och främst innehålla personliga tyckanden i samhällsfrågor.⁴⁴

Min bild av svensk sociologi – baserad på en snabb genomgång av tidskrifter, avhandlingar och kursbeskrivningar – är ändå att den har intressantare ambitioner än så. Man vårdar ett kulturarv i form av teoretiker (samma som förr, men kanske inte längre särskilt mycket Marx). Feministiska forskare – och en del andra – bryr sig om genus och den avancerade teoretiska utveckling som där sker, från Butler till Barad. Den metodologiska diskussionen förefaller vara alert. Innehållsmässigt tycks merparten av svensk sociologi ha en fortsatt stadig inriktning på aktuella välfärdsfrågor och sociala problem. Man diskuterar ojämlikhet baserad på klass, genus eller etnicitet, tar upp frågor om våld och diskriminering. Socialpolitik och sociala rörelser är intressanta studieobjekt. De problem som upptog oss i det Swednerska migrationsforskningsprojektet på 1960-talet är flitigt beforskade. Men vi levde då i en rätt omedveten och idyllisk tid, utan sverigedemokrater, la-sermän och muslimhatare. Dagens verklighet är brutalare, mer fylld av mot-sättningar – och naturligtvis än mer angelägen att studera och förstå.

För mig personligen har de viktiga sociologiska utmaningarna dock inte varit att lösa sociala problem. Snarare har jag ofta varit mistrogen mot hur sådana formulerats av mer eller mindre välmenande myndigheter eller andra intressenter. I stället har jag fascinerats av en rad olika sociala fenomen. Hur är de möjliga? Genom vilka materiella, organisatoriska och kunskaps-mässiga praktiker har de uppstått och reproducerats, historiskt och i dag?

Här har jag inspirerats av Bourdieu, Chamboredon och Passeron och deras bok *Le métier de sociologue* som jag läste i Paris 1971. För att ett socialt fenomen (eller problem) ska bli till ett vetenskapligt objekt krävs, menar de, ett ifrågasättande av det självklart givna samt ett teoretiskt arbete som länkar en mångfald iakttagelser till varandra och till teoretiska perspektiv. Sociologens arbete måste kännetecknas av såväl nyfikenhet som vaksamhet.

44 Att sociologi är ett tånjbart begrepp i cyberrymden inser man även om man går till uppslagsordet "sociologi" på Wikipedia. Där möts man av både vettiga och lätt bisarra formuleringar. Till de senare kan räknas följande: "Det finns även många betydelsefulla kvinnliga sociologer, inte minst bland de nu verksamma. Bland dem kan nämnas Hannah Arendt, Nancy Chodorow, Margaret Mead, Harriet Martineau och Rosa Luxemburg" (sic). Man kan även notera genus- (och ämnes!) tillhörigheten hos de "svenska sociologer" som därefter räknas upp som värda att nämnas, en intressant läsning. Se: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Sociologi> (30 april 2014).

Här finns en spännande motsättning (en av många inom sociologin) mellan att vilja se världen med deltagarnas ögon och att inse att världen inte är genomskinlig: ”Den förklaras inte av de föreställningar som deltagarna gör sig av den, utan av djupare orsaker som undgår det omedelbara medvetandet”, skrev Durkheim. I detta, och andra, spänningsfält navigerar sociologin – och därför förblir den en ständigt utmanande vetenskap.

Referenser

- Berner, Boel (1981/2012) *Teknikens värld. Teknisk förändring och ingenjörarbete i svensk industri*. Arkiv förlag: Lund.
- Berner, Boel (2011) *Vad är tvärvetenskap och hur kan den göras? Erfarenheter från forskningen om teknik och samhälle*. Perspektiv på tekniken nr 4, tema Teknik och social förändring, Linköpings universitet.
- Berner, Boel (2012) *Blodflöden. Blodgivning och blodtransfusion i det svenska samhället*. Arkiv förlag: Lund.
- Berner, Boel & Dussauge, Isabelle (red.) (2014) *Kön, kropp, materialitet. Perspektiv från fransk genusforskning*. Arkiv Förlag: Lund.
- Bourdieu, Pierre, Chamboredon, Jean-Claude & Passeron, Jean-Claude (1968) *Le métier de sociologue*. Mouton Bordas: Paris.
- Collins, Randall (1986) *Weberian Sociological Theory*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Mills, C. Wright (1959/1985) *Den sociologiska visionen*. Arkiv förlag: Lund.
- Nisbet, Robert (1976) *Sociology as an Art Form*. Oxford University Press: New York.
- Sweezy, Paul (1953) *The present as history: essays and reviews on capitalism and socialism*. Monthly Review Press: New York.